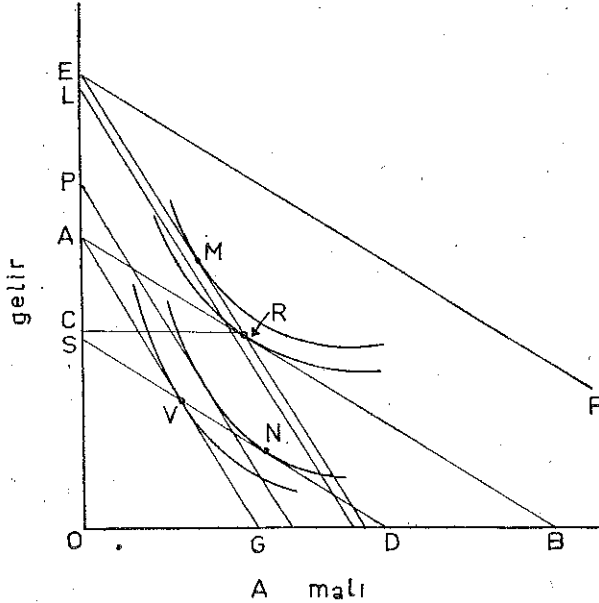

Vasıtalı-Vasıtasız Vergilerin Refah Tesiriyle İlgili Joseph-Hicks Yaklaşımı Üstüne Eleştireci Bir Not

Doç. Dr. Nuri KARACAN

Vasıtalı-vasıtasız vergilerin refah tesiriyle ilgili Joseph - Hicks yaklaşımı, hiç bir verginin bulunmadığı (ideal başlangıç şartları altında) ve emek arzının tamamen gayri elâstik olduğu bir durumda, mütenasip bir gelir vergisinin, belli bir mal üzerine vazedilecek ve söz konusu gelir vergisi kadar hasılat getirecek vasıtalı bir vergiye nispetle refah bakımından daha az bozucu tesirler husule getirdiğini ispatlamaktadır¹.

Şekil. 1

1) M. F. W. Joseph, «The Excess Burden of Indirect Taxation,» *Review of Economic Studies*, Cilt VI, No. 3; J. R. Hicks, *Value and Capital*, 1939, s. 41.

Bu ispat şöyle özetlenebilir. Şekil I de dikey eksen belli bir ferdin gelirini, yatay eksen bu ferdin A malından satın aldığı miktarları, AB ise ferdin vergi konmadan önceki bütçe çizgisini gösterebilir. R denge noktasını temsil edecek, fert A malından CR kadar satın alacak, gelirinin CA kadarını söz konusu mal üzerine harcıyacaktır.

Bu durumda, devlet bu fertten $\frac{AS}{OA}$ oranında bir gelir vergisi alacak

olursa, yeni bütçe çizgisi SD, yeni denge N olacak, buna mukabil devlet aynı hasılatı A malı üzerine koyacağı vasıtalı bir vergi ile

toplamak ister ve malın birimi başına $\frac{OA}{OG}$ ile $\frac{OA}{OB}$ farkı kadar vergi

koyarsa, ferdin yeni bütçe çizgisi AG, yeni dengesi V noktası ile gösterilebilecektir. N noktası, V noktasına nispetle daha büyük bir refah seviyesini temsil eden bir kayıtsızlık eğrisi üzerinde bulunduğuna göre, bir gelir vergisinin, aynı hasılatı getirecek vasıtalı vergiden üstün olduğu sonucuna varılabilir.

Fakat Joseph-Hicks ispatının dayandığı varsayımların gerçeğe uygunluk derecesi küçüktür. Kısa notumuzun amacı, emeğin arz elastikliğinin sıfır olduğu varsayımı bir yana bırakılırsa varılan sonucun tamamen değişeceğini geometrik olarak göstermektir.

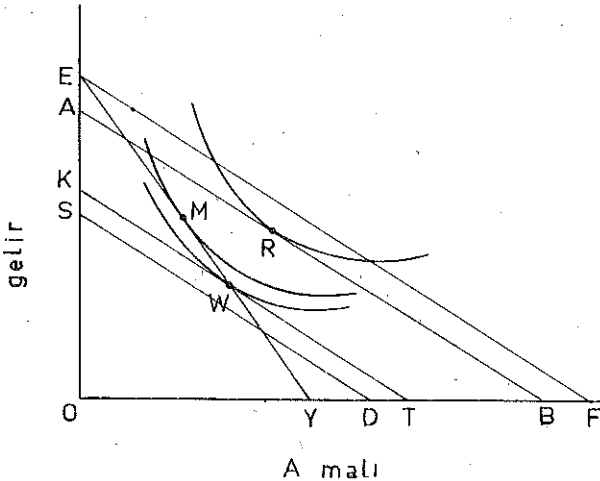
Gelir tesiri bakımından vasıtalı ve vasıtasız vergiler arasında hiç bir fark olmadığına, ve rici bir vergi olan istihlâk vergisinin ikame tesiri aynı miktardaki mütenasip bir gelir vergisine nispetle daha küçük olduğuna göre, istihlâk vergisinin mütenasip bir gelir vergisine nispetle çalışmayı daha fazla teşvik etmesi beklenmelidir. Bu yargıya uygun olarak, gelir vergisinin emek arzını değiştirmedigini, istihlâk vergisinin ise çalışmaya teşviki arttırdığını ve bunun sonucunda gelirin AE kadar yükseldiğini farzedelim. Bu durumda gelir vergisi ferdi N gibi düşük bir tatmin seviyesinde bırakırken, aynı miktar istihlâk vergisi ferdi daha yüksek bir tatmini temsil eden M noktasında dengede tutmaktadır. İstihlâk vergisinin bu üstünlüğü kısmen münzam gelir tesirinden, kısmen de vergiden kaçınma tesirinden doğmaktadır. Aynı şey vergi vazından sonra mutlak emek arzı azalsa da, istihlâk vergisi halinde çalışmaya teşvikteki azalışla gelir vergisi halinde çalışmaya teşvikteki azalış arasındaki farkın gelir olarak ifadesinin telâfi edici değişiklikten (diyagramımızda AP) daha büyük olduğu her durumda geçerlidir.

Vergi konduktan sonra ferdin emek arzı eskisine nispetle artıyorsa aynı miktarda gelir ve istihlâk vergileri ferdi eşit miktarda

munzam çalışmaya teşvik etse bile, istihlak vergisinin refah bakımından fert için daha müsait olduğu gösterilebilir. Nitekim AS ye eşit miktarda gelir ve istihlak vergileri sonucunda ferdin gayreti, ve bunun sonucunda da geliri AE kadar artsın. Diyagramımızı daha fazla karıştırmamak için AE miktarını öyle seçtik ki diyagramda $\frac{AS}{AO} = \frac{EA}{EO}$ dır. Bu durumda fert, gelir vergisi alınması halinde R,

istihlak vergisi alınması halinde M noktasında dengede olacak, ve istihlak vergisi halinde daha yüksek bir tatmin seviyesinde bulunacaktır.

Bir sürat koşucusu rakibini 100 m. de 10 m. geçiyorsa, yarışa 5 m. geriden de başlasa aynı rakibi geçebilir. Nitekim, yukarıdaki paragraftan çıkarılabilecek tabii bir sonuç da şudur: Vasıtasız ve vasıtalı vergilerin konmasından sonra ferdin çalıştığı mutlak saatler artıyorsa, gelir vergisi, ferdi aynı miktarda vasıtalı vergiye nispetle daha fazla çalışmaya sevketsen bile, fert, istihlak vergisi halinde daha büyük bir tatmin seviyesine erişebilir. Nitekim, aynı miktarda gelir vergisi ferdi AE kadar, istihlak vergisi AL kadar munzam gelir elde edecek fazla çalışmaya sevketsin. İstihlak vergisi halinde erişilebilecek denge, şekilde görüldüğü gibi, daha yüksektir.

Şekil. 2

Şimdiye kadar, diyagramımızı karıştırmamak için, vergi karşısındaki gayret artışının, gelir vergisi oranına eşit olduğunu farzedtik. Bunun sonucunda ferdin refahı bazı hallerde vergi öncesine nispetle artmaktadır. Gerçi bunun böyle olmasını önleyecek teorik bir sebep yoktur, fakat bu varsayım gerçeklere uygun değildir.

Ferdin refahı vergiden sonra azalsa da, vergi karşısında emek arzı eskisine nispetle artıyorsa yukarıda vardığımız sonuçların yine geçerli olduğu gösterilebilir. Şekil 2 de AB, ferdin vergiden önceki bütçe çizgisini, AS mütenasip gelir vergisi miktarını, EF gayret artışından sonraki bütçe çizgisini, KT gelir vergisi alındıktan sonraki bütçe çizgisini, SD ferdin gayretini hiç arttırmaması halinde gelir vergisinin alınmasından sonraki bütçe çizgisini göstermektedir. EY, gelir vergisine eşdeğer bir istihlâk vergisi konması halinde bütçe çizgisinin eğimini vermektedir. Bu durumda fert vergiden önce R, gelir vergisinin vazından sonra W, istihlâk vergisi konması halinde ise M noktasında dengeye varmakta, ve istihlâk vergisi halinde gelir vergisine nispetle daha yüksek bir tatmin seviyesinde bulunmaktadır.

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz : Joseph-Hicks ispatı, emek arzındaki değişiklikleri de işin içine sokacak şekilde yeniden gözden geçirilirse, varılan sonuçların çoğu halde tamamen tersine döndüğü ve delillerin istihlâk vergisi lehine geliştiği görülür. Tahlilin emek arzındaki değişiklikleri de içine alacak şekilde genişletilmesi, ferdin gelir - mal birleşimleriyle ilgili kayıtsızlık şemaları yanında gelir-boş zaman tercihleri şemasının da bilinmesine gerektirir. Vergi ödeyicisinin vergi karşısındaki zincirleme tepkileri göz önüne alınır, başlangıç durumundaki eşit vergi tahsilâtı varsayımını her yeni durumda sürdürmek güçleşir, ve böyle bir varsayımından umulabilecek tatbiki fayda azalır.